

kutatására. A lelőhely egy északnyugat-délkelet irányú földhát délkeleti végén helyezkedik el, ahol a felszínen téglá- és kőtöredékek, embercsontok figyelhetők meg. A tájékozódó ásatás célja a feltételezett Árpád-kori templom megtalálása és feltárása, valamint a temető korának megállapítása volt.

A feltárás során először a lelőhely legmagasabb pontján egy 15×20 m-es területen munkagéppel fokozatosan eltávolítottuk a felső kevert réteget. Ez alatt sárga, laza, homokos altalaj jelentkezett, amelyben sem a sírokat, sem a feltételezett templom alapozását nem találtuk meg. Ezután északnyugat felé haladva folytattuk a kutatást. A dombvonulat gerincén a felső bolygatott réteg eltávolítása után sírok kerültek elő, melyek többsége bolygatott volt. Az itt kijelölt 15×15 m-es területen összesen 7 sírt és egy hulladékgödört tártunk fel. A temetkezéseket az egyik sírból előkerült S-végű hajkarikák az Árpád-korra kelteznek. Ezután délkelet felé is folytattuk a terület átvizsgálását, de itt sem sírokat, sem a templomfalak alapozását vagy annak kiszedett helyét mutató jelenséget nem sikerült megfigyelni. Csupán néhány helyen jelentkezett az egykori épületre utaló habarcsos, téglatörmelék réteg. A domb keleti vállán a kevert felső réteg alatt a bolygatatlan, löszös talajban több sírfolt rajzolódott ki. Itt egy 10×20 m-es felületet tisztítottunk meg, ahol számos sír került elő. A sírok az S-végű hajkarikák és gyöngyök alapján ugyancsak az Árpád-korra keltezhetők. Az egyik sírban talált pénz alapján a temetőt a 12. században bizonyosan használták. A két területen összesen 46 sírt tártunk fel. A sírok egy részénél a sírgödör két végébe a fejhez és a lábához 1–2 téglát helyeztek el, egy esetben téglakeretes sír is megfigyelhető volt. A több esetben észlelt egymásra-temetkezés a temető hosszabb ideig történő használatára utal. Ez a 11. század végétől a 13. század közepéig terjedő időszakra valószínűsíthető.

Az ásatás során megállapítható volt, hogy a dombtetőn álló templom alapfalai vagy ennek nyomai a több évtizedes talajművelés és az erózió következtében valószínűleg teljesen elpusztultak. Ugyancsak megsemmisült a temető legmagasabban fekvő, a templomot körülvevő, központi része. A temetkezések csupán a domb lejtőjén maradtak meg többé-kevésbé bolygatatlanul. A lelőhelyen a feltárás után az átkutatott terület visszatemetésére került sor.

A feltárás során előkerült leletanyag tisztításra és konzerválásra ideiglenesen a kecskeméti Katona József Múzeumba került, végleges őrzési helye a bajai Türr István Múzeum.

Az ásatás a Bácsalmási Agráripari Rt. támogatásával valósulhatott meg.

V. SZÉKELY GYÖRGY

20. Bátaszék, Cikádor, ciszterci monostor

(Tolna megye) Kö

1994–96 nyarán folyt a régészeti kutatás Bátaszék központjában, a neogót stílusú római katolikus templom É-i

oldala mellett a templomkertben és a közparkban. 1994-ben meghatároztuk a középkori templom helyét, azonosítottuk az első magyar ciszterci apátság, a II. Géza által 1142-ben alapított Cikádor templomával. 1995-ben folytattuk a munkát, amikor az egyenes záródású ciszterci szentélytől indulva a D-i templomrészt tártuk fel, majd 1996-ban a templom É-i pillérsorát hoztuk felszínre.

A Ny-i oldalon a középkori templomra a 18. században ráépült barokk templom Ny-i tornyának alapjait találtuk meg. Dokumentálás után minden évben vissza kellett temetnünk a szelvényeket. A részfelmérésekből ki-szerkeszthető volt a ciszterci templom alaprajza. Megállapítható volt két román kori periódus. Az anyaapátság, az ausztriai Heiligenkreutz templomához hasonlóan a cikádori templom is az első fázisban keresztház nélkül épült. Ennek bizonyítéka, hogy mind a D-i, mind az É-i oldalon a mellékhajófalak magasan megmaradtak a keresztházban. Miként Heiligenkreutzban, itt is utólag épült ki a keresztház két szélső kápolnája; 1150 után, amikor Heiligenkreutzban befejeződött az építkezés, és az ott szabadbáddá vált ciszterci mesterek Cikádoron is megépítették a keresztházat. Az 1347-es oklevél is elmondta, hogy a tatárok 1242-ben „a tetejétől az aljáig” felégették a cikádori monostort. Ideiglenesen helyreállították az épületeket, de 100 év múlva, 1347-ben és 1353-ban jutott az apátság birtokrésze elajándékozása révén Töttösi István révén olyan jelentős összeghez, amelyből előbb a monostort (a kerengővel együtt), majd a templomot is újjáépítették. Ennek a kora gótikus átépítésnek jelentős részleteit lehetett megfigyelni. Rögzítettünk egy késő gótikus bővítést, megtaláltuk a török pusztításait, rekonstruálni lehetett az 1726–1750-es évek között a középkori templom falaira ráépült barokk templom alaprajzát is. Ezt a templomot az 1903-ban elkészült neogót mai plébániatemplom felépülte után bontották el.

Bátaszék város vezetőinek és lakosságának egybehangzó óhaja volt már 1996-ban, hogy a középkori templom alapjait romkert formájában bemutassuk. Schönerné Pusztai Ilona 1996-ban elkészítette a romkert programtervét, amely megkapta a műemléki engedélyt. Ennek segítségével a bátaszéki önkormányzat 1999-ben és 2000-ben pályázott és nyert a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Millenniumi Pályázatán. 1999-ben elkezdődtek a romkert kialakításának előkészítő, 2000. június 4-én pedig a romkert építési munkálatai. Ennek előfeltételei a visszatemetett templomfalak teljes újrafeltárása volt.

A szelvények visszatemetésekor a falakat nejlonfóliával vontuk be, hogy az újrafeltáráskor ne sérüljenek, és könnyen felismerhetők legyenek. Így 2000-ben a feltárást nem lehetett szabályos régészeti kutatásnak nevezni, mert a visszatemetett törmeléket dózer segítségével távolítottuk el. Kézi feltárásra csak a még eddig nem kutatott helyeken – a hajó közepén, a keresztházban és a főszentélyben – került sor. Így azután 2000 júliusára láthatóvá vált a teljes alaprajz, az 1350-es kora gótikus padlószinten (háromhajós, kereszthá-

zas épület egyenes záródású főszentéllyel, a kereszt-házakban két-két kápolnával, ezekben oltárokkal, a hajóban négyszögű pillérekkel). A szentély alig emelkedik ki a kereszthajóból, és mélyen benyúlik a kereszt-házba. A főszentélybe fehér, faragott kőlépcsők vezetnek két lépcsőfokkal. A főszentélyben megtaláltuk a kora gótikus keresztboltozat félpilléreinek szépen falazott alapjait. A templomhajóban négy pillérpárt találtunk, melyek közül az utolsó – Ny-i – pillérpár kisebb. A harmadik pillérpár Ny-i végében volt ugyanis a szerzetesi kórus végét jelentő szentélyrekesztő, a két utolsó pillér tehát abban a térben volt, ahol a laikus testvérek hallgatták a misét.

A középkori templom Ny-i falára ráépült barokk falak alól kiszabadítottuk a rézsűs, bélietes Ny-i kapu maradványait. A kapu küszöbét carrarai fehér márványt (római sírköveket) használtak.

A templom főhajójában nagy felületen maradt meg az 1350-es újjáépítéskor lerakott kora gótikus téglapadló. Az egyik típusú téglán fejét hátraszegő ugró szarvast látunk, a másikon egy ugró egyszarvút. A D-i és az É-i keresztházban egy-egy falazott sírt találtunk és a főszentély É-i fala mellett is feltártunk egy kora gótikus falazott sírt.

A romkert 2001 augusztusában elkészült és augusztus 17-én ünnepélyesen felavatták a rend Rómában élő generális apátja jelenlétében.

VALTER ILONA

21. Becsehely, Homokos-dűlő (Zala megye) U, R, V

Becsehely keleti szélén, a Borsfai-patak nyugati oldalán húzódó újkőkori település előző évben megkezdett feltárását befejeztük 2000. április 10. és május 8. között. A lelőhelyet az M7-es autótűt leendő nyomvonalakettészeli, valamint egy észak-dél irányú dűlőtűt vágja át. Először a dűlőtűttől nyugatra lévő részt tártuk fel, és itt elértük a terepbejárások által is erre a helyre jelölt településhatárt, majd a dűlőtűttől keletre eső, a Borsfai-patak árterére dűlő területet tártuk fel. Így összesen mintegy 18 000 m² nagyságú összefüggő területet sikerült átkutatnunk. Az eddig tapasztalt településszerkezet annyiban változott, hogy a település nyugati és keleti széle felé egyre ritkábbak lettek az objektumok. A keleti szélén egy kerítőtűt nyomát is megfigyelhettük, mely a DVK keszthelyi csoportjának időszakához tartozhatott. A nyugati határ felé egy négyzet alakú kemence érdemel még megemlítést ebből a korszakból.

A lelőhelyen összesen 239 objektumot találtunk, az ez évi ásatáskor is az objektumok nagyobb része a DVK keszthelyi csoportjába, míg néhány a DVK idősebb fázisába tartozik, és szórványosan középső rézkori (Balaton-Lasinja kultúra), valamint korai vaskori (H-C) objektumok is előfordultak.

HORVÁTH LÁSZLÓ

22. Becsehely, Törökföld (Zala megye) Ő

A lelőhely Becsehely belterületének középső részétől délre, a községet északról kísérő dombosor vizét levezető Nagy-kerti és Pázsit-réti árkok által közrefogott, a környezetből enyhén kiemelkedő háton, a Tótszentmártonba vezető 6836 sz. közlekedési út keleti oldalán fekszik. A 2000 márciusában végzett terepbejárás alkalmával egy 250×120 méteres területen néhány kopott – közelebbi kormeghatározásra nem alkalmas – őskori edénytöredéket, egy kis kőpengét, továbbá középkori edénytöredékeket és egy cseppes üveg pohár jellegzetes darabkáját gyűjtöttük. A lelőhely folytatódik a dombhát és az út nyugati oldalán is, de kiterjedését abba az irányba a magas vetésben nem lehetett pontosan megállapítani.

A lelőhelyen belül, a 047/30 hrsz. területen, egy mezőgazdasági létesítmény került felépítésre. A földmunkákat megelőzően 2000. május 2–9. között végeztük el a szondázást. Az 1. és a 2. kutatóártkot a leendő épületek helyén, a 3. és 4. kutatóártkot a terep két kiemelkedő pontját húztuk. Az összesen 200 m²-nyi szondázás során objektum nem került elő. Régészeti leletet sem találtunk, csupán néhány újkori tégladarab, kerámia- és porcelántöredék, kovácsoltvas szög bukkant elő a szántásból.

KVASSAY JUDIT

23. Belecska határa (Tolna megye) Ró, Kö, I

A község Hercegi-rét nevű határrészében 1999. december 8-án végzett légi felderítés során találtuk a lelőhelyet, melyen egy 40×30 m és egy 10×30 m oldalhosszúságú, téglalap alakú, körülkerített terület mutatkozott, füves, vizenyős ártéri rétbén. A 2000. március 6-án végzett terepbejáráskor az objektumot enyhe kiemelkedések és árkok formájában észleltük, a felvételen látható elszíneződések a határoló sáncokon belüli árkok nyomai. A sánc az objektum észak-keleti felén látható, és ott kb. 50 cm magasságú. Az objektum közepén kb. 1 m relatív magasságú kiemelkedés van, ezen egy nagyméretű, kb. 70×40×30 cm méretű, kb. téglatest alakú vörös homokkötömb. Az objektum tájolása kb. ÉNy-DK, leleteket nem találtunk.

A Hercegi-rét egy másik pontján a légi felvételen egy kb. 40×40 m oldalhosszúságú, négyzet alakú, körülkerített terület mutatkozott, füves, vizenyős ártéri rétbén. A terepen az objektum mikrodomborzati formaként jelentkezett, látható volt a területet határoló sánc és az azon belüli árok nyoma. A sánc az objektum mind a négy oldalán látható, és kb. 50 cm magasságú. Az objektum közepén egy kb. 1,5 m relatív magasságú kiemelkedés van. Az objektum É-D tájolású, DK-i sarkában a sánc ellaposodik, itt talán bejárata volt. Leleteket nem találtunk.

A határrész egy harmadik pontján a légi felvételen két párhuzamos sávot figyeltünk meg, melyek talán egy utat határoznak meg. A terepen nem sikerült teljes